

контроль сельских сходов за деятельностью назначаемых ими опекунов был невозможен, чем открывался путь к формализации опеки и злоупотреблениям.

Ключевые слова: крестьянское самоуправление, сельский сход, опека, опекун, опекунство.

Irina Verkhovtseva

THE GUARDIAN ACTIVITY OF THE BODIES OF PEASANT SELF-GOVERNMENT (THE SECOND HALF OF THE XIXTH – THE BEGINNING OF THE XXTH CENTURY)

The main directions of the guardian activity of the bodies of peasant self-government, created by the Peasant Reform of 1861 is illustrated: social patronage over orphans and youths, deprived of the parental guardianship; the guardianship over property of those who are recognized as a waster and mad are characterized. According to the author's opinion, due to the illiteracy of the majority of the community members and the specificity of peasant life, effective control by peasant assemblies over the activities of guardians, appointed them, was impossible. These facts opened the way for the formalization of the rising guardianship and abuses.

Key words: peasant self-government, gathering of parish, guardianship, guardian, tutelage.

УДК 325.54(=112.2)(6-542:430)"18/19"

Сергій Луценко

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ НІМЕЦЬКОЇ КОЛОНІАЛЬНОЇ СПІЛЬНОТИ В АФРИКАНСЬКИХ ПРОТЕКТОРАТАХ НІМЕЧЧИНИ НАПРИКІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Стаття присвячена аналізу формування культури німецького колоніального суспільства у віддалених африканських протекторатах Німеччини наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. Автор виявляє основні аспекти розвитку колоніальної літератури, архітектури, скульптури, живопису, моди та освіти. Висвітлено основні чинники, які сприяли німецькій колоніальній спільноті, що мала прихильність до європейських культурних цінностей, виробити під впливом африканських реалій свою особливу культуру, притаманну лише німецьким колоніям. Німці в Африці створили свій культурний простір, який мав вплив як на місцеву африканську, так і на культуру далекої метрополії.

Ключові слова: колонії, німецька колоніальна спільнота, колоніальна література, архітектурний колоніальний стиль, колоніальний живопис.

Вивчаючи історію німецького колоніалізму в Африці, дослідники нечасто висвітлюють роль культури у становленні та розвитку німецької колоніальної спільноти в африканських протекторатах Німеччини. Тим більше, що культура є важливою складовою будь-якої спільноти, особливо тієї, яка відірвана від батьківщини та знаходиться в оточенні іншомовного етнокультурного середовища.

Ці питання розглядалися у працях В. Спеткампа [5], А. Шеферта [6], О. Балезіна [14]. Однак, незважаючи на дослідження, багато хто із авторів у своїх наукових працях характеризує лише окремі аспекти розвитку культури в колоніях. Праці, у своїй більшості, не містять загальної характеристики ситуації в усіх німецьких колоніях та не дають змоги сформувати цілісне уявлення про культурні процеси у "житті" "білих" колоністів у німецьких африканських колоніях.

Метою роботи є дослідження формування та розвитку культури німецьких переселенців у Африці та їх вплив на становлення німецького колоніального товариства.

Завдання дослідження ґрунтуються на тому, щоб проаналізувати основні складові елементи культури німецьких колоністів у африканських колоніях.

Екзотика колоніального життя привертала увагу пересічних громадян у метрополії. При цьому їх, передусім, цікавило не пізнання далекого і невідомого світу, а відчуття себе у ньому. Цей інтерес трансформувався у виникнення цілого нового напрямку в німецькій літературі. Його авторами були німці, що довгий час мешкали в Африці. Німецька колоніальна література мала значне розмаїття жанрів, була представлена поезією та романами, описом подорожей та мемуарами, епістолярними матеріалами.

Одним із найбільш відомих колоніальних романів був твір, написаний Густавом Френсеном (1863–1945 рр.), присвячений героїчній загибелі німецьких молодих людей у Південно-Західній Африці під час повстання племен нама та гереро у 1905–1907 рр. [1, р. 224]. Цей твір довгий час входив до шкільної програми у Німеччині.

Дуже поширеним літературним жанром німецької колоніальної літератури були мемуари. Солдати, офіцери, цивільні особи та їх дружини описували свій нелегкий шлях до колоній і життя у них. Із цих робіт можливо отримати досить чітке уявлення про життя німців у Африці. Багато творів містять описи домашнього побуту, картини світського життя тощо. Заняття поезією в німецькому колоніальному суспільстві було так само поширеним явищем, як і написання мемуарів. Прикладом колоніальної поезії може служити "Збірка колоніальних віршів і пісень", у якій надруковані поезії різних авторів, об'єднані однією тематикою. Більшість віршів описують важке життя у колоніях, але оспівують моральне задоволення і радість, яку відчують люди на новій землі. Дуже часто у колоніальній поезії зустрічалися вірші, що оспівували і возвеличували німецького імператора. Яскравим прикладом був вірш "День народження імператора", у якому вустами африканського хлопчика із Камеруну возносилися хвалебна промова, присвячена кайзеру Вільгельму [2, s. 21–22]. Однак цей вірш був написаний німцем і явно пропагував не лише німецькі досягнення у колонії Камерун, але й створював культ особистості німецького імператора.

Усі літературні твори на колоніальну тематику мали величезний вплив на творення масової колоніальної свідомості у німців, як в Африці, так і в метрополії. Саме із цих творів багато хто черпав знання про африканські колонії. Найбільшою популярністю користувалися твори, у яких возвеличувалися успіхи німців у протекторатах. Німецькі читачі охоче приймали за правду викладені у літературі думки про розбещеність й відсталість африканців. Значною мірою це відбувалося завдяки тому, що автори творів зверталися, насамперед, до своїх співвітчизників, не розраховуючи на те, що їх стануть читати представники підкорених народів.

Культурні досягнення німецької колоніальної спільноти не обмежувалися лише літературою. В африканських колоніях досить швидко набули своїх неповторних рис архітектура і монументальна скульптура. Так, згодом у тропічній частині німецьких протекторатів склався особливий німецький архітектурний колоніальний стиль. Прикладом може служити резиденція губернатора Камеруну "Haus des Königs Maugabell", побудована у 1912 р. вона мала форму хреста, що забезпечувало кращу вентиляцію, а лоджії-балкони із широкими козирками-навісами служили надійним захистом від сонця [3, s. 5]. Однак це архітектурне рішення не було цілковито німецьким винаходом. Ще до приходу німців у тропіки, католицькі місіонери з інших країн будували великі будинки із виступаючим дахом, що утворював широку веранду з колонами, яка дозволяла захиститися від сонця [4, p. 386]. Таким чином, німці перейняли у місіонерів найбільш оптимальне інженерне рішення при будівництві будинків у тропічній зоні, вдосконаливши його.

В усіх німецьких африканських колоніях були споруджені пам'ятники, що прикрашали центри столиць та служили місцем проведення офіційних і культурних заходів. Більшість пам'ятників було присвячено О. Бісмарку, засновнику німецьких заморських територій і мало досить низьке художнє значення, хоча деякі були досить оригінальними та навіть високохудожніми. У столиці німецької Східної Африки, в м. Дар-ес-Салам у 1909 р., на кошти колоністів і пожертвування звичайних німців, відкрито пам'ятник, присвячений померлому у 1905 р. губернатору колонії Герману фон Віссманну. Меморіал складався із трьох бронзових елементів. Центральна фігура зображувала самого Віссмана у пробковому шоломі та військовій формі, що спирався на шаблю. Біля його підніжжя розташовувалася фігура африканського солдата "аскарі" із прапором у руках, в ногах, розпластавшись, лежав вбитий лев – символ Східної Африки. Загальна висота пам'ятника становила 4,5 м. Досить оригінально в алегоричній формі звучав напис, відтворений на трьох мовах – німецькою, арабською та суахілі на меморіальній дошці: "пам'ятник споруджений на честь людини, яка вгамувала узбережжя (мається на увазі арабське повстання 1888–1889 рр. – примітка автора) і яка направила дані землі на вірний шлях". Після Першої світової війни пам'ятник перевезено до Німеччини, де він стояв довгий час у м. Гамбурзі [5, s. 4–5].

Досить цікавим є монумент "фонтан-Бісмарка" що стоїть до сьогодні у м. Буеа в Камеруні. Пам'ятник являє собою незвичайне поєднання стели із портретом Бісмарка та фонтану [5, s. 8]. Найбільш відомим німецьким пам'ятником у колоніях став меморіал полеглим німцям у війні із гереро і нама 1904–1907 рр., відкритий 27 січня 1912 р. в м. Віндхук у Південно-Західній Африці. Пам'ятник являє собою постамент із необтесаних гранітних блоків, на яких височіє бронзова кінна статуя солдата охоронних військ. Вершник зображений в уніформі, пробковому шоломі та із карабіном у руці. Загальна висота монумента становить 9,5 м. З лицьового боку пам'ятника прикріплена меморіальна дошка, на якій зазначена кількість загиблих від ран і хвороб німців у війні: "військових – офіцерів 100 осіб, унтер-офіцер 254 особи, рядових 1180 чоловік. ВМФ – офіцерів 7 осіб, унтер-офіцерів 13 осіб, рядових 72 особи, цивільне населення – 119 чоловіків, 4 жінки і одна дитина" [5, s. 11–12]. Пам'ятник створено на пожертвування і відлито у Берліні, а потім доставлено у Південно-Західну Африку, де він знаходиться й сьогодні. Цей пам'ятник став широко відомим в усьому світі, його зображення досить часто використовували для обкладинок книг, журналів, листівок, присвячених німецьким колоніям.

Пам'ятники у колоніях були не тільки прикрасою, але й виступали одним із символів німецької влади над територіями, а також служили місцем проведення державних заходів. Німецький уряд і досі виділяє кошти для африканських держав на утримання та реставрацію пам'яток колоніального періоду.

Таку ж дію, хоча і не настільки активну, на масову свідомість німців мали твори живопису. Європейська мода на пейзажний живопис сформувала ідею, що німецькі художники неодмінно повинні відвідати африканські колонії, природа яких рясніла яскравими фарбами і була не схожа на німецьку. Найбільш відомий своїми колоніальними сюжетами був німецький художник Рудольф Хелгреве, чії роботи мають попит і сьогодні. 1885–1886 рр. він здійснив поїздку до Східної Африки, де написав багато картин. Він також працював в якості ілюстратора для книг дослідників Африки Карла Петерса і Германа фон Віссманна. Йому належать і створення діапозитивів з усіх німецьких протекторатів, які використовувалися як навчальний матеріал у німецьких школах [6, s. 1].

Військові компанії у колоніях, що проводилися охоронними військами, вплинули і на художні смаки. З'являється колоніальний батальний живопис. У цьому напрямку працювали: Фріц Гротемеуер, Ханс-Йоахім Хенскер, Карл Беккер, що прославляли у своїх роботах мужні німецькі війська [7, s. 1]. З масовим поширенням фотоапаратів рукотворні зображення відійшли на другий план і вже не мали того значення, що раніше. Мода у німецькій колоніальній громаді в цілому орієнтувалася на європейську. Звичайні німецькі поселенці, які не перебували на службі в охоронних військах і колоніальній адміністрації, вважали за краще носити типовий європейський одяг із незначними поправками на кліматичні умови колоній. У Південно-Західній Африці колоністи носили широкополі капелюхи для захисту від пекучого сонця, а в тропічних колоніях нерідко головним убором служив пробковий шолом. Нові модні течії доходили до колоній із запізненням. Так, пір'я страусів залишалися бажаним аксесуаром для жінок німецької громади Південно-Західної Африки, хоча мода на них у Європі вже пройшла. За зауваженням мандрівниці Клари Брокман, багато німецьких жінок у колоніях носили мішкуваті сукні старого фасону, які були ще в моді у бабусь, хоча усе частіше можна було помітити серед перехожих і нові англійські тренди: блузки, комірці, краватки, вуаль, мережива і волани. Обов'язковим атрибутом жіночого гардеробу був капелюх із легкого папіросового паперу або плетеної соломки [8, s. 116]. Фермери вважали за краще носити широкі штани і сорочки кольору хакі, а їх дружини – прості домашні сукні білого кольору, оскільки новомодні фасони із дорогих міських магазинів їм були недоступні [8, s. 72].

Для охоронних військ вводилася нова уніформа, що відповідала кліматичним умовам колоній. У Південно-Західній Африці війська мали два типи костюмів, що складалися з брюків оливкового кольору із бавовняної тканини і кітеля сірого кольору із вовняного полотна. Комір і манжети рукавів мали блакитний колір, а формені ґудзики мали зображення імперської корони. Головним убором для офіцерів був фетровий капелюх із загнутим з одного боку догори полем. Для рядових і сержантів головним убором служило кепі [9, s. 12]. У східноафриканській колонії і в Камеруні військові мали додаткову форму у вигляді кітеля і брюків білого кольору з пробковим шоломом. На формі охоронних військ Камеруну комір і манжети рукавів мали білий колір, для військ Східної Африки – червоний [10, s. 1]. Колоніальні чиновники не мали особливої колоніальної форми і на роботу ходили у чиновницькому мундирі, як і в Німеччині.

Зі збільшенням чисельності колоністів і появою у протекторатах значної кількості дітей, з'являється гостра потреба в освіті. Спочатку освіту у колоніях давали школи, відкриті християнськими місіями, але вони не забезпечували потрібного рівня викладання. Для вирішення цієї проблеми у колоніях, де проживали в основному "білі" громади, були відкриті державні школи. У 1914 р. у східноафриканській колонії працювало 4 державних школи, у Південно-Західній Африці – 20 шкіл, у яких навчалося 775 учнів. У колоніях Того і Камерун через невелику кількість дітей державних шкіл не було [11, s. 32]. У 1906 р. введено обов'язкову освіту для дітей 6–14 років у південно-західній колонії [12, s. 151].

Відвідування шкіл учнями строго контролювалося. У разі неявки дитини до навчального закладу, адміністрація школи була зобов'язана з'ясувати причину пропуску занять. Тільки на прохання батьків дитина могла отримати звільнення і то не більше, ніж на тиждень. У разі хвороби учня батькам необхідно було надати письмове свідоцтво лікаря про це директору школи [13, s. 327–328]. Навчання велося виключно за німецькими програмами і складалося із німецької мови, Закону Божого, історії Німеччини, географії, математики, природознавства та іноземної мови (англійської чи французької). Учителі для викладання у школах наймалися з метрополії [14, s. 98]. У Південно-Західній Африці, де більшість дітей було із фермерських сімей, батьки не дуже надавали значення отриманими їх дітьми знаннями. Багатьом батькам було достатньо того, що дитина після уроків історії та географії могла сказати, що Берлін є столицею Німеччини [15, s. 36].

Для колоністів друкувалися численні газети. Вони служили засобом передачі офіційної інформації колоніальної та імперської влади. При цьому преса виконувала і своєрідну "антистресову"

функцію для німців, які перебували в оточенні іншомовної культури. У Камеруні виходила "Kamerun post". У Того – "Amtsblatt für das schutzgebiet Togo". У Східній Африці випускалося дві газети: "Deutsch Ostafrikanische zeitung" і "Deutsch Ostafrikanische rundschau". Найбільша кількість газет виходила у Південно-Західній Африці – "Deutsch-Südwestafrikanische zeitung", "Keetmans-hooper zeitung", "Der Südwestbote, Amtsblatt für das schutzgebiet Deutsch-Südwestafrika".

Більшість газет виходила щотижня, деякі 1–2 рази на місяць. Кількість газет на душу населення в африканських колоніях була вищою, ніж в метрополії. У Східній Африці, де в 1911 р. проживало приблизно 4 тис. європейців, друкувалося 4300 примірників газети (в імперії одна газета припадала на 3,91 жителя). При цьому потрібно врахувати ще пресу, що привозили із метрополії [16, с. 1–2]. Газети містили численні рекламні оголошення, світську хроніку із німецьких газет, урядові вказівки та повідомлення. У першу чергу, на сторінках газет знаходили висвітлення побутові життєві питання, що цікавили німців у Африці. Але в цих статтях практично не висвітлювалися гострі соціально-політичні проблеми. Головним чином це були новини моди, світські плітки, відомості про стан ринку та ціни на ту чи іншу продукцію, що вивозилася із Африки в Європу.

З моменту появи у німецьких колоніях колоністів, починає формуватися особливе культурне середовище, у якому німецька спільнота, маючи в основі європейські цінності, під впливом колоніальної дійсності, утворює свою, оригінальну культуру. Створюється значний масив колоніальної літератури різноманітного жанру, з'являються пам'ятники, картини з колоніальними сюжетами, формується колоніальна мода. Зі збільшенням чисельності колоніальної громади, з'являється шкільна освіта, випускаються численні газети, що безсумнівно свідчить про зростання культури всередині колоній.

Список використаних джерел

1. Frenssen G. Peter Moor's Journey to Southwest Africa / G. Frenssen. – London, 1908. – 244 p.
2. Sembritzki E. Kolonial-Gedicht- und Liederbuch / E. Sembritzki. – Berlin, 1911. – 72 s.
3. Lauber W. Klimagerechte Architektur in den afrikanischen Tropen: Doktor-Ingenieur: 27. 02. 2003 / W. Lauber. – Stuttgart, 2003. – 220 s.
4. Peters C. New light on dark Africa / C. Peters. – London, 1891. – 597 p.
5. Speitkamp W. Deutsche Kolonialdenkmäler in Afrika. Möglichkeiten und Grenzen des interkulturellen Transfers von Erinnerungsweisen / W. Speitkamp // Spiegel der Forschung. Wissenschaftsmagazin 17. 2000. – S. 4–12.
6. Schöfert A. Aus Deutsch-Ostafrika – Wanderbilder von R. Hellgrewe / A. Schöfert. – Режим доступу: <http://www.reichskolonialamt.de/inhalt/hellgrewe/hellgrewe.htm>.
7. Traditionsverband ehem. Schutz- und Überseetruppen // Galerie. – Режим доступу: <http://www.traditionsverband.de>.
8. Brokmann C. Briefe eines deutschen Mädchens aus Südwest / C. Brokmann. – Berlin, 1912. – 220 s.
9. Die Deutsche Schutztruppe für Südwest-Afrika – Leipzig: Verlag Moritz ruhl, 1890. – 12 s.
10. BArch RW 51/17. Uniformen der Schutztruppe: Historische Bilder und Dokumente – Das deutsche Militärwesen – Deutsches Reich 1871–1918. Режим доступу: <http://www.bundesarchiv.de/oeffentlichkeitsarbeit/bilderdokumente>.
11. Deutscher Colonialatlas. Herausgegeben von der Deutschen Kolonialgesellschaft: Colonialism. – Режим доступу: <http://www.zum.de/psm/imperialismus/kolonialatlas>.
12. Verordnung des Gouverneurs von Deutsch-Südwestafrika, betreffend die Einführung der Schulpflicht. Vom 20. Oktober 1906 // Herausgeber Dr. Köbner. Die deutsche Kolonial-Gesetzgebung. – Berlin, 1907. – S. 151.
13. Ausführungsbestimmungen des Gouverneurs von Deutsch-Südwestafrika, zur Schulpflichtverordnung. Vom 20. Oktober 1906 // Herausgeber Dr. Köbner. Die deutsche Kolonial-Gesetzgebung – Berlin, 1907. – S. 327–328.
14. Базин А. С. Цивилизаторы в стране дикарей / А. С. Базин. – М., 1996. – 282 с.
15. Falkenhausen H. Ansiedler-Schicksale: Elf Jahre in Deutsch-Südwestafrika 1893–1904 / H. Falkenhausen. – Berlin, 1905. – 260 s.
16. Geburtswehen und Sterbestunden der deutschen Kolonialpresse von Golf Dornseif – Режим доступу: <http://www.golf-dornseif.de>.

Сергей Луценко

ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ НЕМЕЦКОГО КОЛОНИАЛЬНОГО СООБЩЕСТВА В АФРИКАНСКИХ ПРОТЕКТОРАТАХ ГЕРМАНИИ В КОНЦЕ XIX – НАЧАЛЕ XX ВВ.

Статья посвящена анализу формирования культуры немецкого колониального сообщества в отдаленных африканских протекторатах Германии конце XIX – начала XX вв. Автор выявляет основные моменты развития колониальной литературы, архитектуры, скульптуры, живописи, моды и образования. Освещены основные факторы, которые способствовали немецкому колониальному сообществу, имевшие приверженность к европейским культурным ценностям, выработать под влиянием африканских реалий свою особенную культуру, присущую только германским колониям. Немцы в Африке создали свое небольшое культурное пространство, которое оказало влияние, как на местную африканскую, так и на культуру далекой метрополии.

Ключевые слова: колонии, немецкое колониальное сообщество, колониальная литература, архитектурный колониальный стиль, колониальная живопись.

Serhiy Lutsenko

GERMAN COLONIAL COMMUNITY CULTURE FORMATION IN GERMANS AFRICAN PROTECTORATE IN THE END XIX – EARLY XX CENTURY

This article is dedicated to the analyzes of the German colonial culture formation in distance German African protectorates in the end XIX – early XX century. The author identifies key moments of the colonial development in literature, architecture, sculpture, painting, fashion and education. The basic factors that tribute the German colonial community which adherence to European cultural values, formed under the influence of African realities of their special culture, which inherits only to Germanic colony are highlighted. The Germans in Africa created their own cultural space which influenced both local African culture and metropolis.

Key words: colony, German colonial community, colonial literature, colonial style architecture, colonial paintings.

УДК 94: 327 (047) "1918/1920"

Ігор Дацків

УКРАЇНЬСЬКА ДИПЛОМАТІЯ ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ УНР: ПЕРСОНАЛІЇ, СТАТУС, ФУНКЦІЇ

У статті досліджується вплив внутрішніх і міжнародних чинників на процес формування зовнішньополітичної концепції УНР доби Директорії, а також обставини і основні напрямки її реалізації українською дипломатією. Проаналізовано альтернативні варіанти міжнародної діяльності урядів УНР, спрямованої на забезпечення сприятливих умов для захисту національної державності та її дипломатичного визнання на європейській і світовій арені.

Ключові слова: дипломатія, Директорія УНР, конференція, договір, міжнародні відносини.

Із часів Київської Русі і до сьогодні здійснення активної зовнішньої політики і підтримка міцних міжнародних зв'язків завжди були одним із символів української державності. Фахові здобутки українських дипломатів є частиною новітньої історії незалежної України, адже дипломатична служба перебуває на передових позиціях державного поступу і демократичних перетворень у країні.

З огляду зовнішньої політики та дипломатії Директорія УНР, можливо, опинилися в ще важчому становищі, ніж Центральна Рада та Гетьманат П. Скоропадського. Це був період, коли пік визвольних змагань уже минув, коли тиск на Україну з боку більшовицької Росії став дедалі сильнішим. Що ж стосується західних країн, то вони практично не надавали допомоги українській справі, оскільки в їх політиці місця для незалежної, суверенної Української держави просто не було. В такій ситуації і мали діяти дипломати Директорії.

Ця проблематика, її окремі аспекти знайшли певне відображення в зарубіжній українській, радянській, сучасній вітчизняній історіографії. Першими дослідниками історії національно-визвольних змагань були діячі української революції. Вже у 1920 р. виходить праця В. Винниченка "Відродження нації" [1]. Автор аналізує внутрішню та зовнішню політику Директорії. Цінний документальний матеріал, а також власні спостереження вміщено у праці П. Христюка [2]. Значний інтерес становить фактичний матеріал, викладений у книзі О. Доцента [3]. Чимало праць присвятив аналізу революційних подій М. Шаповал [4]. У них він в тій чи іншій мірі торкається проблем, пов'язаних із зовнішньополітичною діяльністю Директорії УНР.

На окрему увагу заслуговує праця колишнього прем'єр-міністра УНР І. Мазепи "Україна в огні й бурі революції" [5]. Вона базується на особистих спогадах і документах та матеріалах.

За кордоном висвітлення зовнішньої політики УНР в добу Директорії мало здебільшого мемуарно-дослідницький характер, оскільки майже усі автори безпосередньо брали участь у революційних подіях в Україні. Найбільш значним дослідженням періоду діяльності Директорії є семитомна праця М. Стахівка [6].

Наукові дослідження радянських істориків, що торкаються проблеми зовнішньополітичної діяльності Директорії і формування дипломатичної служби УНР, позначені крайнім суб'єктивізмом, пов'язаним із ідеологічними постановами КПРС щодо оцінки періоду української державності 1917–1921 рр. У дослідженнях А. Лихолата [7], Р. Симоненка [8], М. Супруненка [9] та інших, присвячених вивченню зовнішньополітичної діяльності УРСР, її міжнародних стосунків, замовчується позитивний досвід багатогранної праці українських дипломатичних представництв Директорії або навпаки оцінюється цілком негативно, як ворожий українському народові.